

De Coöperatieve Melkverwerking

*Inleiding gehouden op de Algemene
Vergadering van de C. Z. N. Z. op
5 September 1952 te Eindhoven*

door

J. A. GELUK

Koninklijke Nederlandse Zuivelbond

de Coöperatieve Melkverwerking

Inleiding gehouden op de Algemene Vergadering van de Coöp. Zuid-Nederlandse-Zuivelbond op 5 september 1952 te Eindhoven *Integrale tekst.*

door J. A. GELUK

Wanneer wij de coöperatieve melkverwerking zullen bespreken, dan dienen we ons eerst even bezig te houden met de geschiedenis der zuivelcoöperatie in het algemeen..

Voordat er van fabriekmatige zuivelbereiding in ons land sprake was, werd de melk op de boerderij verwerkt. In grote gebieden, m.n. in de zandstreken werd alleen boter gemaakt, in de weidegebieden, n.l. in Friesland en de beide Hollanden werd van oudsher kaas gemaakt. In de beide Hollanden verwerkte men de volle melk tot kaas, in Friesland was boter het hoofdproduct en maakte men van de ontroomde melk de z.g. Friese nagelkaas. In de omgeving der bevolkingscentra werd een hoeveelheid melk door de boeren zelf voor directe consumptie bestemd.

Bij de intrede der fabriekmatige zuivelbereiding, welke bevorderd werd door de invoering van de centrifuge, waardoor machinale ontroming van de melk mogelijk werd, gebeurde er aanvankelijk niet veel meer, dan dat men hetgeen voorheen op de boerderij plaats vond, nu in een fabriekmatig bedrijf ging doen voor alle bij de fabriek betrokken boeren gezamenlijk. De bereiding vond op wat minder primitieve wijze plaats, maar in wezen bleef zij dezelfde. Er werden aanvankelijk ook geen andere producten gemaakt dan boter en kaas en enkelen legden zich op de verkoop van consumptiemelk toe. Ook dit was echter toen nog een zeer eenvoudig product.

Het waren aanvankelijk particuliere ondernemers, die zich met de fabriekmatige zuivelbereiding gingen bezig houden. De boer bemerkte echter al gauw, dat hij door de verkoop van zijn melk aan de particuliere ondernemer iets had prijsgegeven, waarvan de waarde niet in de prijs van de melk was uit te drukken. Immers, indien de prijs die de fabrikant hem voor de melk wilde geven, hem niet beviel, dan kon hij daar maar weinig kracht tegenover stellen, want zijn zuivelgereedschap had hij aan de kant gezet en de melk was maar één dag houdbaar, zodat hij deze wel *moest* verkopen. Toen hij de boter en/of kaas nog zelf maakte, had hij daarin het middel in de hand om de melk tot een beter houdbaar product te verwerken en daarmee wat meer tijd om uit te zien naar een beter lonende prijs. Hij was dus door de fabriekmatige verwerking der melk economisch zwakker komen te staan. Dit heeft in het Noorden des lands de stoot tot de melkverwerking in coöperatief verband gegeven.

In de Zuid-Oostelijke provincies, vooral in het gebied van de Zuid-Ned. Zuivelbond, is de ontwikkeling anders geweest. Hier ging de particuliere industrie veelal niet aan de coöperatieve vooraf, doch besloten de boeren vanwege de benarde positie waarin zij verkeerden, tot de oprichting van coöperatieve boterfabriekjes, die in het begin in hoofdzaak handkrachtfabriekjes waren. De economische positie van de kleine zandboer was in die tijden in het algemeen al zeer zwak en de melk, welke later een hoofdbron van bestaan voor hem werd, bracht veel te weinig op. In de eerste plaats door het slechte product, dat hij eruit bereidde en ten tweede door de gedwongen winkelnering, waar-

door bij het bepalen van de prijs niet de kwaliteit van de boter doch de hoeveelheid winkelwaren welke werd afgenomen de doorslag gaf. Hiernaast ontstond de eerste vorm van georganiseerde verkoop, n.l. de botermijn. Deze werd echter aanvankelijk gedreven door dezelfde neringdoenden en de boer bleef de zwakke partij.

Hierin kwam pas verbetering toen men op Belgisch voorbeeld overging tot de stichting van coöperatieve zuivelbedrijfjes, die een beter en gelijkmatiger product maakten, waarmee men, toen de mijnondernemers deze boter boycotten, naar België kon gaan en daar een betere afzet vond. Men had daarmee dus tevens de export in eigen handen genomen.

In beide gevallen in het Noorden zowel als in het Zuiden is de coöperatieve verwerking der melk dus uit noodzaak tot stand gekomen. Van particuliere zijde hoort men nogal eens de opmerking, dat zij toch maar degenen waren, die het initiatief tot de fabriekmatige melkverwerking hebben genomen. Dat is inderdaad zo, maar wij zouden daaraan toe willen voegen, dat zij het, wat het boerenbelang betreft, met dit initiatief blijkbaar toch niet te best hebben gemaakt, want ware dit wel het geval geweest, dan was de coöperatieve verwerking niet zo noodzakelijk geworden. Nu is de particuliere industrie er ook niet voor het dienen van het boerenbelang, al wil men het in de concurrentiestrijd wel eens zo voorstellen.

Ook in dit opzicht heeft de geschiedenis ons wat te zeggen. Wij zagen reeds, dat er m.n. in het Zuiden en Oosten des lands geen of niet voldoende particuliere ondernemers waren, die er toe meewerkten de betere verwerking der melk ter hand te nemen. Wel waren er volgens Van der Burg in Gelderland in 1907 een 30-tal particuliere boterfabriekjes, maar dit waren veelal zulke primitieve bedrijfjes, dat zij het tegen de opkomende beter ingerichte coöperaties niet konden bolwerken en grotendeels moesten verdwijnen. Dit was ook in Overijssel en Drenthe het geval. Het particuliere kapitaal interesseerde zich in de zandstreken niet voor de melk. De particuliere zuivelindustrie zien wij zich ontwikkelen in de gebieden waar men zich in een beperkte omgeving van voldoende melk kon voorzien, dus in de melkrijke gebieden van Friesland en Holland en daar waar men het afzetgebied vlak bij de deur had. Zo zien wij in het begin dezer eeuw de melkvoorziening der grote en middelgrote steden in handen komen van particuliere ondernemers, terwijl ook de fabricage van een ander product dan dat hetwelk aanvankelijk op de boerderij werd gemaakt, n.l. de gecondenseerde melk, het eerst door particuliere ondernemers in de weidegebieden werd ter hand genomen.

Ook hierbij ontstond echter weer de vraag of het belang van de boer hiermede wel voldoende gewaarborgd was. Wat dit laatste betreft zien wij in 1906 in Friesland de vraag stellen of de veefokker wel gediend is met de bereiding van een product, dat geen nevenproduct in de vorm van ondermelk, karnemelk of wei voor de opfok van kalveren over laat. Maar ook wat de voor de melk betaalde prijzen betreft blijkt het dat de hogere prijs, welke bij de bereiding van gecondenseerde melk kon worden gemaakt, in hoofdzaak in de zakken der aandeelhouders en niet ten goede van de melkleveranciers kwam. De koers der aandelen van deze bedrijven in die tijd spreekt een duidelijke taal. Nu nemen wij, coöperatoren, het de particuliere ondernemer geenszins kwalijk, dat hij het eerst en het best voor zijn eigen belang zorgt, maar hier herhaalt zich de geschiedenis van het allereerste begin der fabriekmatige zuivelbereiding, dat zonder de coöperatie het belang van de boer bij de melkverwerking niet veilig is. De coöperatie moest zich noodgedwongen met de bereiding van gecondenseerde melk en andere melkproducten en

ook met de melkvoorziening der grote steden gaan bezig houden, wilde het belang der boeren hierbij voldoende gediend worden.

Wat dit laatste betreft heeft ook de ontwikkeling der melkveehouderij in het Westen des lands ons veel te leren. De boeren in de omgeving der grote steden die van oudsher ingesteld waren op de productie van melk voor de directe consumptie meenden het tot de tweede wereldoorlog wel zonder coöperatieve melkverwerking te kunnen stellen. Men had wel bonden van melkveehouders, wier innerlijke kracht omgekeerd evenredig was aan de dreigementen, die men voor en na uitte. Z.g. melkoorlogen waren vooral in het voorjaar geen zeldzaamheid, omdat men het met de particuliere zuivelindustrie niet eens kon worden over de prijs. Het eind van het lied was echter in de regel, dat de boeren het hoofd in de schoot moesten leggen, want zij moesten hun melk toch kwijt en men stond voor de grote productie.

Melkveehoudersbonden, taxecontracten en melkveilingen konden aan het feit niets veranderen dat de boer met een product zat, dat dagelijks moest worden afgezet; en hielden de fabrikanten het been stijf, dan zat de boer in de knel. Het is ook aan deze ongelijke strijd te wijten, dat wij nu nog met een consumptiemelkjaar zitten, dat van half April tot half April loopt; immers dan was de fabrikant het sterkst en de boer het zwakst, omdat de melkproductie met de dag toenam en de boer de vuist der coöperatie miste om zelf zijn melk tot een duurzaam product te verwerken. De melk werd dan z.g. bij „blokken" verkocht en de meeste boeren wisten veelal zelf niet waarheen hun melk ging, daar de melkrijder in dit systeem een machtig man was, die zijn wagen melk naar de fabrikant of inrichting bracht, die hem het beste paste. Men behoeft niet te vragen tot welke toestanden dit aanleiding gaf.

Uit deze misstanden is de C.M.C. geboren. De consumptiemelkers in het Westen des lands hebben eindelijk ingezien dat melk geen handelsartikel in de gewone betekenis van het woord is, daar de verkoper dan altijd het loodje legt, aangezien hij bij een verschil over de prijs niet kan volhouden „neen" te zeggen. Coöperatieve verwerking der melk is ook hier gebleken het juiste middel te zijn om het wezenlijk belang der boeren te dienen en wij kunnen ons er alleen maar over verheugen, dat deze boeren er na de oorlog in geslaagd zijn niet alleen hun melk in groot verband te verkopen, maar zich ook een coöperatief verwerkingsapparaat - zij het nog van beperkte omvang - te verschaffen, waardoor zij als het moet, wel in staat zijn „neen" te zeggen.

En hoe staat het nu met ons eigen verwerkings- en verkoopapparaat? De kleine fabrieken zijn uitgegroeid tot grotere eenheden. Door de toenemende melkproductie kwamen er fabrieken bij, maar vooral bij de overgang van handkracht naar stoom werden vele kleine fabriekjes in grotere opgenomen. Zodoende was er in de loop der jaren geen toename van het aantal fabrieken. Toen de F.N.Z. in 1900 werd opgericht, was het aantal aangesloten fabrieken 407 en in 1950 was dit aantal 401. Daarbij kwam dat in 1900 nog lang niet alle fabrieken waren aangesloten, terwijl dit in 1950 op een enkele na wél het geval was. De hoeveelheid in de fabrieken verwerkte melk was in 1900 366 miljoen kg en in 1950 3.356 miljoen, dus bijna 10 maal zo veel.

Zolang als hoofdproducten alleen boter en kaas werden bereid, paste de capaciteit der bedrijven zich geleidelijk bij de behoefte aan, zonder dat dit tot bepaalde bezwaren aanleiding gaf. Hierbij moet wel worden bedacht, dat de capaciteit der bedrijven altijd merkbaar groter moet zijn dan in werkelijkheid gedurende het gehele jaar gemiddeld

nodig is, daar men in de zomer ook de hoogste productietop der melk moet kunnen opvangen, hetgeen een gedeeltelijke leegloop in de winter ten gevolge heeft.

In deze geleidelijke ontwikkeling is verandering gekomen door de bereiding van andere producten dan boter en kaas. Niet zo heel lang nadat men van particuliere zijde met de fabricage van gecondenseerde melk was begonnen heeft men dit ook coöperatief aangevat. Aanvankelijk waren dit kleine fabrieken, die alleen de melk uit eigen omgeving betrokken, maar al spoedig kwam men in Groningen tot een concentratie op dit gebied door een aantal kleinere boter- en kaasfabriekjes in één coöperatieve condensfabriek op te nemen en in Friesland werd een centrale coöperatieve condensfabriek als topcoöperatie van de bestaande boter- en kaasfabrieken gesticht.

Tevens werd omstreeks die tijd met de bereiding van melkpoeder aangevangen. Zolang zich dit tot de bereiding van walsenpoeder bepaalde, had dit in de omvang der fabrieken geen ander gevolg dan dat men over enkele eenvoudige machines en een grotere ketelcapaciteit moest beschikken, maar toen men meer en meer overging tot de bereiding van verstuivingspoeder kwam ook op dit gebied de noodzakelijkheid van grotere verwerkingseenheden naar voren. Dit laatste was vooral het geval na de tweede wereldoorlog, toen de behoefte aan verstuivingsmelkpoeder sterk toenam.

Oorlogen hebben altijd grote verschuivingen en omwentelingen, niet alleen op politiek gebied, ten gevolge. In het bijzonder bemerken we dit in de Nederlandse zuivelindustrie. Bij de beschouwing hiervan moeten we niet vergeten, dat deze, toen Wereldoorlog II eindigde, 15 moeilijke jaren achter de rug had. In de 30er jaren worstelde de zuivelexport met grote moeilijkheden en konden vele boeren, ondanks de hulp der regering, nauwelijks het hoofd boven water houden. De melkproductie nam in die jaren wel toe, maar men kon dit met het bestaande apparaat wel opvangen. Behalve de bereiding van caseïne voor de melkwolfabricage deed zich in die jaren niet veel nieuws voor.

Gedurende de oorlogsjaren lag de ontwikkeling op zuivelgebied praktisch geheel stil, zodat we uit de oorlog te voorschijn kwamen met een grotendeels verouderd en versleten apparaat. In landen waar men, hetzij buiten de oorlog was gebleven (Zweden), hetzij zijn productieapparaat in verband met de voorziening der legers sterk had uitgebreid (U.S.A.) had men echter niet stil gezeten en zo moesten wij dan na de oorlog m.n. in Zweden constateren, dat wij zowel organisatorisch als technisch achteraan kwamen. Organisatorisch omdat veel van onze bedrijfjes te klein waren om zich met voldoende kracht op de nieuwe toestand in te stellen en de organisatie ontbrak om voor gezamenlijke rekening te doen, wat men alleen niet kon doen. Technisch omdat vele onzer gebouwen en werktuigen versleten en verouderd waren.

Gelukkig hadden we de energie niet verloren en zodra de gelegenheid zich daartoe maar enigszins voordeed - aanvankelijk was dit niet mogelijk door gebrek aan deviezen en materiaal - veerde de zuivelindustrie weer op en men toog aan het werk om tot nieuwe vormen van samenwerking te komen en die producten te gaan bereiden, welke het best in de markt lagen en waarvan de beste toekomstmogelijkheden werden verwacht.

Wat de vorm van samenwerking betreft moeten we waarschijnlijk in de C.Z.N.Z.¹⁾ wel de grootste omwenteling waarnemen. Immers hier ontstond, een alles omvattende coöperatieve vereniging, waarbij alle bestaande plaatselijke en kringcoöperaties aangesloten zijn en die centrale verwerkingsbedrijven in eigendom heeft en alle producten van

¹ C.Z.N.Z. - Coöp. Zuivelvereniging „Zuid-Nederlandse Zuivelbond“.

de leden, behalve hetgeen in eigen omgeving wordt verkocht, door middel van zijn verkoopapparaat zelf afzet. Mogelijk was in dit gebied de behoefte aan een radicale wijziging ook wel het grootst, daar men hier, op enkele uitzonderingen na, nog het langst aan het aloude boterbedrijf met de teruggave van ondermelk naar de boerderij had vastgehouden. Men stond hier voor de vraag wat men met deze vele kleine boterfabrieken met een verouderde apparatuur aan moest en kwam tot de conclusie dat vernieuwing hiervan in vele gevallen niet verantwoord was.

Behalve tot samenwerking in de C.Z.N.Z., waardoor het overmelkprobleem opgelost werd, kwam men tot vorming van kringcoöperaties, waardoor men streeksgewijze tot een meer economisch verantwoord verwerkingsapparaat komt. Door de groepering der kringcoöperaties om de bevolkingscentra heen, zwakte men de grote tegenstelling melk-inrichting-boterfabriek sterk af, daar alle veehouders in een kringcoöperatie eenzelfde melkprijs ontvangen. De kringcoöperaties hebben de boeren rechtstreeks tot lid, terwijl de fabrieken het eigendom van de gezamenlijke boeren der kringcoöperatie zijn. Wij krijgen hier dus een doorbreking van het meer dan 50 jaar oude systeem der plaatselijke, autonome coöperaties en ongetwijfeld zal het zeer belangwekkend zijn na te gaan wat de resultaten van deze reorganisatie zullen zijn.

In andere gebieden is men niet zo ver met deze reorganisatie gegaan, hoewel men ook daar wel gevoeld heeft, dat men tot maatregelen moest overgaan, wilde men de productie in de meest gewenste richting leiden zonder al te grote investeringen in de plaatselijke coöperaties. M.n. hebben wij op het oog hetgeen er na de oorlog in Drenthe op dit gebied gedaan is. Men heeft hier naast de bestaande zuivelbond een topcoöperatie gesticht, welke de melk ontvangt die door de plaatselijke coöperaties niet of niet rendabel verwerkt kan worden.

In het Zuidwesten van deze provincie was men al vóór de oorlog overgegaan tot het stichten van kaasfabrieken, maar het Oostelijk deel leende zich daarvoor niet zo goed. Deze fabrieken verkochten haar overtollige ondermelk grotendeels aan een zustercoöperatie, die er melkpoeder of gecondenseerde melk van maakte. Deze toestand bevredigde echter geenszins. Met het oog daarop was men er in 1938 al toe overgegaan de „Drentse Onder Melk Organisatie" (D.O.M.O.) op te richten, welke vereniging zich ten doel stelde de overtollige ondermelk voor gezamenlijke rekening der leden te verkopen en te vervoeren.

In deze vereniging was de grondslag aanwezig om na de oorlog op voort te bouwen en zo kwam dan in 1948 de DOMO in haar huidige vorm tot stand. De officiële naam werd nu Coöperatief Melkproductenbedrijf Domo. Het doel der vereniging is thans de melk der leden-fabrieken voor gezamenlijke rekening te verwerken in daartoe te stichten bedrijven. De leveringsplicht der fabrieken werd op maximaal 10% der door de veehouders geleverde melk gesteld. Men kocht te Beilen in het midden van Drenthe een bestaande coöperatieve zuivelfabriek aan en stichtte hier de centrale melkpoeder- en kaasfabrieken, die reeds een grote bekendheid hebben gekregen.

Op enkele punten wijkt deze Drentse organisatie in opzet en werkwijze af van die van de C.Z.N.Z.

1. Men heeft in Drenthe het centrale verwerkingsbedrijf gesticht *naast* en los van de zuivelbond, hoewel er wel een zeer nauwe samenwerking tussen beide organisaties is.

2. De bestaande zuivelfabrieken, die op drie na, alle lid van de Domo zijn, blijven als vereniging voortbestaan en men heeft geen kringcoöperaties. Evenals in de C.Z.N.Z., is het de plaatselijke fabrieken verboden zonder toestemming van het centrale bestuur, behalve voor directe consumptie melk aan derden te verkopen of van derden bij te kopen, terwijl voor het maken van producten, die men te voren niet gemaakt heeft, eveneens de toestemming van het centrale bestuur nodig is.
3. De toevoer der melk van de leden naar de Domo, afgezien van de 10% leveringsplicht, regelt men met de prijs. Kan de Domo veel melk gebruiken, m.a.w. zijn de prijzen der door haar te bereiden producten gunstig in verhouding tot hetgeen de leden-fabrieken zelf kunnen maken, dan stelt zij haar prijs zodanig, dat de melk a.h.w. vanzelf naar haar toestroomt. Remt zij liever de productie in verband met de toestand van de markt of de voorraden wat af, dan stelt zij de prijs zodanig, dat b.v., de fabrieken die kaas kunnen maken, deze productie wat gaan uitbreiden.

Het kaasbedrijf te Beilen verwerkt alleen de melk van de oorspronkelijke leden der Beiler coöperatie. Het centrale karakter zit dus vooral in het melkpoederbedrijf en de levering van melk aan het Amerikaanse bezettingsleger. Tevens kan de Domo melk laten verwerken in twee bestaande melkproductenbedrijven en heeft zij kort geleden een melkinrichting in de stad Groningen gekocht.

Ondanks enkele zeer kenmerkende verschillen tussen Domo en C.Z.N.Z., is in beide gevallen het streven naar rationalisatie der melkverwerking in coöperatief verband duidelijk en is men in beide gewesten er, elk op zijn wijze, in geslaagd de melkverwerking in eigen hand te houden en deze zó te regelen, dat men daaruit in het algemeen die producten kan maken, welke het best in de markt liggen.

Deze toestand bestaat echter nog niet overal. De echte kaasgebieden in Friesland en de beide Hollanden buiten beschouwing latend, omdat men hier in de kaasbereiding voldoende gelegenheid heeft tot verwerking van de plas zowel als het vet van de melk, zijn het vooral Gelderland, het Zuiden van Overijssel en West-Noord-Brabant, waar men na de oorlog een vet- zowel als een plasprobleem had op te lossen. In het C.Z.N.Z.-gebied en Drenthe had men deze problemen ook, doch men heeft ze door een forse reorganisatie opgelost, of althans de middelen verkregen om tot de gewenste oplossing te komen.

In de gebieden van Gelderland, Zuid-Overijssel en West-Noord-Brabant heeft men tot nogtoe slechts gedeeltelijke oplossingen gevonden. In Gelderland en Overijssel is de kaas- en melkpoederbereiding na de oorlog vrij sterk uitgebreid door kaasbedrijven te verbinden aan de bestaande boterfabrieken, waarvan enkele de vorm ener topcoöperatie hebben. Hetzelfde is het geval met de melkpoederbereiding. Er zijn naast de verstuiwingsinstallaties aan bestaande boterfabrieken, enkele centrale melkpoederbedrijven gesticht, terwijl thans 65 fabrieken in dit gebied hebben besloten tot de oprichting van een centrale condensfabriek. Kan men de melkpoederbedrijven in het algemeen zien als verwerkers der overtollige melk gedurende de zomermaanden, dit is niet het geval met de centrale, nog te bouwen, condensfabriek. De bedoeling van dit bedrijf is om de leden-fabrieken in de gelegenheid te stellen een gedeelte van haar melk tot gecondenseerde melk te laten verwerken, naar de behoefte hieraan op vele markten en de uitkomsten der bestaande condensfabrieken, goede perspectieven biedt.

In het Westen van Noord-Brabant is men hoofdzakelijk door moeilijkheden van organisatorische aard nog niet tot deze ontwikkeling gekomen, doch door beslissingen van de laatste tijd mogen wij aannemen, dat men ook hier tot oplossingen gaat komen, welke

de verwachting wettigen, dat men binnenkort tot meer perspectief biedende besluiten zal kunnen komen.

Zoals de toestand in deze gewesten thans nog is, verkeert men hier in de omstandigheid, dat, hoewel de verwerkingscapaciteit na de oorlog - vooral in Gelderland en Overijssel - vrij sterk toenam, men toch de melkstream gedurende de zomermaanden nog niet voldoende kan opvangen. Dit wordt mede veroorzaakt door de gunstige uitkomsten der industriële verwerking van de melk, waardoor deze te duur is geworden om door de boer in grote hoeveelheden te worden opgevoerd. De capaciteit van vele coöperaties is daardoor te klein, om vooral de plas in de tijd van grote productie, voldoende rendabel te kunnen verwerken. Men verkoopt daarom melk aan de melkproducten-industrie en als aanvullingsmelk naar het Westen des lands. En ook al hebben de meeste dezer bedrijven de verkoop dezer melk aan melkverkooporganisaties toevertrouwd en ook al bestaat er tussen deze melkverkooporganisaties een goed onderling contact tot het gezamenlijk vaststellen van prijzen en verdere verkoopvoorwaarden, men verkeert bij de verkoop dezer melk, zolang men deze zelf niet voldoende tot waarde kan brengen, feitelijk in dezelfde positie als de boer, die geen eigen verwerkingsmogelijkheid achter de hand had en daardoor geen „neen" kon zeggen als de prijs hem niet aanstond.

Deze toestand is voor de coöperatieve zuivelindustrie onbevredigend en zolang deze er is, kunnen we spreken van een melkverwerkingsprobleem, dat alleen kan worden opgelost, door een betere organisatie der melkverwerking en een doelmatige en verantwoorde uitbreiding van het verwerkingsapparaat in die gebieden, waar men nu noodgedwongen nog melk aan andere industrieën moet verkopen, omdat men zelf niet in staat is deze voldoende rendabel te verwerken.

Het gaat dus voor de coöperatieve zuivelindustrie om de vraag hoe komen wij tot een rationele verwerking van vet en plas.

Het vetprobleem van na de oorlog was vooral het gevolg van de zwakke positie van de boter tengevolge van het grote prijsverschil tussen boter en margarine, terwijl Duitsland, dat vroeger onze grootste afnemer was, aanvankelijk geheel uit de markt verdween en daarna slechts een kleine afnemer was. Ons exportoverschot werd daardoor met de toeneming der melkproductie evenredig vergroot, met het gevolg, dat wij ons overschot aan boter tegen verliesgevende prijs naar Engeland moesten verkopen. Het gehele streven moest er derhalve op gericht zijn het botervet in andere meer rendabele producten te verwerken, als hoedanig de productie van vettere kaassoorten, volle melkpoeder en volle gecondenseerde melk, de mogelijkheid bood.

Wij mogen ons gelukkig prijzen, dat deze mogelijkheid er vooral de laatste jaren was, waardoor wij zelfs dit jaar, nu de productiekosten der melk op 20 cent per kg bij 3,5% vet berekend werden, deze prijs gemiddeld ruim zullen behalen. Door de hoge prijzen van kaas, melkpoeder en gecondenseerde melk en de lichte daling der melkproductie hebben wij de boterproductie in 1952 sterk zien dalen, waardoor onze boterpositie veel gunstiger is geworden en we wel kunnen zeggen, dat we geen kg boter naar Engeland hadden behoeven te leveren. Onze boterpositie kon pas als gezond beschouwd worden als dit punt bereikt was.

Tot deze ontwikkeling hebben zowel directe als indirecte oorzaken bijgedragen. De gunstige positie van volle melkproducten en kaas en de goede vleespositie, niet alleen in ons land, maar ook in andere overschotlanden, hebben haar invloed doen gelden, waardoor de boterproductie in vrijwel alle landen gedaald is. Dit laatste is sterk geaccentu-

eerd door het heersen van mond- en klauwzeer en een langdurige droogte in Zuid-Europa, waardoor we thans zelfs in de tweede helft van 1952 een acuut botertekort beleefden.

Indirect zijn daarop nog twee omstandigheden van invloed, n.l. de gunstige wol- en vleesprijzen en het toenemende melkgebruik in de landen van het Zuidelijk halfrond. Door de hausse welke wij enkele jaren geleden in de wol hebben beleefd en mogelijk ook wel door het gebrek aan arbeidskrachten, is men vooral in Australië meer en meer overgegaan tot de schapenhouderij en vleesproductie en is de melkproductie afgenomen. Ook beschouw ik de Britse inkooppolitiek van na de oorlog aan deze ontwikkeling niet vreemd. Australië en NieuwZeeland hebben met Engeland een 7-jarig contract (tot 1955) voor de levering van 90 % der geëxporteerde boter tegen een gemiddelde prijs van f 2,64 per kg, welke prijs jaarlijks met niet meer dan 7½ % verhoogd of verlaagd kan worden. In verhouding tot de wol- en vleesprijzen is deze prijs te laag, doch men zit nu eenmaal aan dit contract vast. Vooral de Australische boeren hebben hieruit de consequentie getrokken en zij hebben de melkproductie ingekrompen, met het gevolg dat men in 1952 geen boteroverschot, doch een botertekort had. Inmiddels neemt de productie weer toe.

Ongeveer hetzelfde zien wij in Denemarken gebeuren. Dit land heeft een 5-jarig contract met Engeland gesloten om 75% van zijn voor uitvoer beschikbare boter te leveren tegen f 2,85 per kg. Na 1 October 1950 kon deze prijs met 7½ % verhoogd worden. Het spreekt vanzelf, dat ook deze prijs te laag was, met het gevolg dat we in Denemarken zowel de kaasproductie als de condensproductie vrij sterk zien uitbreiden. Voor onze internationale boterpositie was het echter van groot belang, dat wij deze grote hoeveelheden boter naar Engeland zagen verdwijnen en wij mogen ons gelukkig prijzen dat onze regering toen zij in 1948 voor de vraag werd gesteld ook *een z.g.* long term-contract voor boter met Engeland te sluiten, daartoe niet is overgegaan. Het feit dat in de landen met een botertekort in het algemeen de prijzen van dit product aanmerkelijk hoger liggen dan bij ons en wij in onze Benelux-partner een vrijwel onbetwiste markt hebben, heeft onze boterpositie vooral in de wintermaanden de laatste jaren steeds sterk gemaakt.

Onze melkplaspositie is na de oorlog aan vrij sterke invloeden van kunstmatige zowel als natuurlijke aard onderhevig geweest. In de eerste plaats is er de consumptiemelkvoorziening van ons eigen land. Door de toeneming der bevolking en de verlaging der melkproductie in het Westen des lands tengevolge van onvoldoende krachtvoer en wijziging der bedrijfsvoering is er in het gebied der grote steden een permanent melktekort. Dit is nog bevorderd door de van regeringswege gevolgde politiek van een lage en het gehele jaar door gelijk blijvende prijs van consumptiemelk. Het gebruik van consumptiemelk vertoont in zomer en winter een veel kleiner verschil dan de melkproductie, waardoor de vraag naar aanvullingsmelk in de winter veel groter is dan in de zomer. Dit speelt in het geheel onzer melkverwerking na de oorlog een versturende rol.

Het hoogste punt onzer melkproductie per 4-weekse periode ligt volgens de gegevens van het B.Z. 30 % boven de laagste 4-wekelijkse periode. Deze toch al ongunstige verhouding wordt voor de verwerkende bedrijven nog aanmerkelijk verergerd door de grote leveringen van aanvullingsmelk in de winter, waardoor het L.E.I. tot een berekening is gekomen, dat de beschikbare melk voor verwerking tot kaas, gecondenseerde melk en melkpoeder zich van de hoogste tot de laagste 4-wekelijkse periode in 1953 zou verhou-

den als 3,6 : 1. Dat dit een zeer ongunstige toestand is voor de capaciteit en de verwerkingsmogelijkheden onzer fabrieken, spreekt vanzelf, daar men hierdoor gedurende de maanden der hoge productie vrijwel steeds met een te veel aan melk zit en in de winter met een tekort. Dit verschil heeft - zal men het in eigen bedrijven opvangen - hoge investeringskosten tengevolge en het is dan ook vanzelfsprekend dat men, vooral in de zandstreken met een verwerkingsprobleem zit, dat om oplossing vraagt.

Daar komt nog bij, dat ook de boer als afnemer van ondermelk en karnemelk hierbij een storende invloed heeft. In de eerste jaren na de oorlog waren er op de meeste boerderijen nog niet voldoende varkens en kalveren om de beschikbaar komende nevenproducten op te drinken. De melkproductie was toen echter nog niet zo groot, zodat er mede door de aan een maximum gebonden prijzen der producten, nog wel evenwicht was.

Toen echter de prijzen der producten vrij gelaten werden en de situatie op de wereldzuivelmarkt verbetering ging vertonen, kwam er spanning op de ondermelkmarkt, doordat de boer dit product in grote hoeveelheden bleef vragen tegen de nog aan een maximum gebonden prijs, terwijl de fabriek er door het maken van kaas, melkpoeder of gecondenseerde melk een aanmerkelijk hogere prijs voor kon bedingen. Het werd dan ook in het belang van de boer geacht, de ondermelkprijs bij teruglevering vrij te laten. Toen daartoe in 1951 overgegaan werd, ontstond er een gezonder toestand t.a.v. de teruglevering, maar werd de hoeveelheid te verwerken plas weer zoveel groter, hetgeen het probleem der verwerkingsmogelijkheid gedurende de zomermaanden weer scherper naar voren bracht. De gelukkige omstandigheid, dat de markten voor de genoemde producten goed bleven en zelfs nog in stijgende lijn gingen, verklaart dan ook de activiteit van de beide laatste jaren op het gebied der verstuivingsinstallaties e.d.

Intussen is hiermede het probleem der rationele verwerking in coöperatief verband niet opgelost, indien deze verwerkingsmogelijkheid geen doelmatige organisatie tot grondslag heeft en we komen dan weer bij de productiecapaciteit, welke ingesteld moet zijn op de periode van de hoogste melkproductie en dit is niet eens een periode van 4 weken, zoals die waarvan het B.Z. uitgaat, maar ook wanneer men één week de melk niet voldoende kan verwerken, kan dit reeds aanmerkelijke schade betekenen. De vaste lasten van een bedrijf houden onmiddellijk verband met de capaciteit van gebouwen en machines en om het goed duidelijk te stellen moeten we ons de leegloop en de daardoor ontstaande druk van de vaste lasten onzer zuivelcoöperatie eens voorstellen, indien elke boterfabriek ervoor moest zorgen, dat zij te allen tijde de overschietende melk kon verwerken. Zij zal dit, om kosten te besparen, op de meest eenvoudige wijze doen, n.l. door óf tevens kaas te gaan maken, óf een walsenpoedermachine aan te schaffen, een oplossing, welke ook vóór de oorlog vaak is toegepast, maar die toch niet de beste kan worden genoemd. In de eerste plaats lenen sommige zandstreken zich minder goed tot het maken van kaas waarbij men bedenken moet, dat onze kaasafzet aan bepaalde grenzen gebonden is, hoewel zo niet valt te zeggen waar die grenzen liggen. In de tweede plaats heeft walsenpoeder, ofschoon op zich zelf een goed industrieel product, niet de eigenschappen van verstuivingspoeder, dat door zijn oplosbaarheid uitstekend als aanvulling kan dienen voor de melkarme landen, waar de behoefte aan melk sterker stijgt dan de eigen productie. Het zal echter duidelijk zijn, dat het plaatsen van een verstuivingsinstallatie bij elke grote zuivelfabriek de totale overcapaciteit geweldig zou verhogen, terwijl kleine bedrijven zich zo'n installatie zelf niet kunnen aanschaffen.

Hetzelfde geldt in nog sterkere mate voor de bereiding van gecondenseerde melk. De geschiedenis heeft geleerd, dat de fabricage van gecondenseerde melk zich alleen leent

voor toepassing in grote bedrijven. De zuivelcoöperatie heeft met kleine condensbedrijven een leerschool meegemaakt, welke niet veronachtzaamd mag worden. Na de eerste wereldoorlog ontstonden er een aantal condensafdelingen, verbonden aan plaatselijke zuivelfabrieken. Deze kleine, primitieve condensfabriekjes kregen bevredigende resultaten zolang de export van gesuikerde magere gecondenseerde melk - veelal in vaten - naar Engeland vrij was en men daar goede prijzen kon maken. Zodra echter Engeland de import van dit product ging beperken, kwamen deze bedrijfjes in de knel, want hun outillage was lang niet voldoende om zich op verderaf gelegen markten te oriënteren. Het gevolg is geweest, dat, toen na de stillegging gedurende de oorlogsjaren, de condenshandel zich zo goed als geheel verplaatste naar andere markten, vooral naar de tropen en de vraag naar volle en ongesuikerde melk de overhand kreeg, deze bedrijfjes hooft genaamd niet meer aan bod kwamen en wij in de coöperatieve industrie slechts een drietal volwaardige bedrijven hebben overgehouden.

Het aandeel, dat de coöperatieve bedrijven thans in de export van gecondenseerde melk hebben, is lager dan vóór de oorlog. Dit is te bezwaarlijker, omdat er na de oorlog tengevolge van de hoge industriële waarde, steeds meer ondermelk voor fabriekmatige verwerking vrij komt.

Deze toestand is gevaarlijk voor de coöperatieve zuivelindustrie. Immers de particuliere zuivelindustrie, die voor een belangrijk deel haar melkwinningsgebied in het Westen des lands had, wordt door het tekort aan consumptiemelk, daar a.h.w. weggedrukt, met het gevolg, dat zij poogt in het Oosten en Zuiden des lands, hetzij melk rechtstreeks van boeren, hetzij melk van coöperatieve fabrieken te kopen. Zij kan dit doen door de hogere opbrengsten, die zij blijkbaar uit de gecondenseerde melk maakt.

In beide gevallen betekent dit een verzwakking van de zuivelcoöperatie en deze kan hier maar één afdoende maatregel tegenover stellen, en dat is te zorgen, dat zij hetzelfde doet wat ook het particuliere bedrijf kan. Een goede organisatie en een goede technische en commerciële verzorging onzer bedrijven is hiertoe het eerst noodzakelijke. Wij komen hiermede aan de vraag op welke wijze moet de rationalisatie onzer bedrijven plaatsvinden. Dit is een vraag, welke ook thans in de Friese zuivelcoöperatie sterk de aandacht heeft, n.l. of men goed doet met de huidige grootte der boter- en kaasfabrieken te volstaan, dan wel of men fabrieken moet hebben, die b.v. 60 miljoen kg melk per jaar kunnen verwerken. Volgens gegevens verzameld in het verband van de Internationale Zuivelbond zou een boter- en kaasfabriek met een grotere melkverwerking dan ± 10 miljoen kg per jaar geen evenredige voordelen meer bieden.

*Dit vraagstuk ligt organisatorisch en technisch niet geheel gelijk. Organisatorisch moet men rekening houden met bepaalde grenzen, die men om de coöperatieve geest onder de boeren levend te houden niet moet overschrijden. Het is van groot belang te achten, dat men in een dorp of streek een goed functionerende coöperatie heeft, waar de boeren belang in stellen en met toewijding aan meewerken. Maakt men de grenzen dezer coöperatie te wijd, dan kan de coöperatie-geest gemakkelijk verslappen en gaat men het bedrijf te veel als een particuliere onderneming beschouwen, waaraan men zijn melk levert en het geld ervan terugkrijgt, doch waarvan men niet meer het gevoel heeft, daarvan deel uit te maken, zoals dit bij de coöperaties het geval dient te zijn.*²

Technisch ligt dit geval anders. Een boterfabriek kan zowel groot als klein zijn. Een kleine boterfabriek kan technisch goed in orde zijn en een prima product maken, het be-

² Cursivering door zuivelhistorienederland!

drijf is eenvoudig en werkt met weinig personeel, zodat een gedeeltelijke leegloop nog geen ramp behoeft te zijn. De verwerking der overtollige ondermelk kan geschieden in een centraal melkproductenbedrijf. Men kan een boterfabriek echter ook als een groot centraal bedrijf denken, hoewel dan de problemen van aanvoer en teruglevering op andere wijze moeten worden opgelost en misschien enige moeilijkheid opleveren. De mogelijkheden in zo'n bedrijf zijn echter ook veel groter.

Een kaasbedrijf is naar wij menen te moeten aannemen beslist aan bepaalde grenzen gebonden. Kaas maken uit aanvullingsmelk is bedenkelijk -, men zal steeds moeten blijven werken met rechtstreeks van de boeren ontvangen melk, welke zo spoedig mogelijk verkaasd wordt. De in enkele provincies bestaande centrale kaasfabrieken werken ook volgens dit principe en de boerenkaasmakerij heeft wat de kwaliteit betreft voor een belangrijk deel haar blijvend succes te danken aan het feit, dat de melk zo van de koe in de kaastobbe komt. Hetzelfde geldt voor de consumptiemelk. Hoewel men met goede behandeling op de boerderij en diepkoeling heel wat kan bereiken, heeft men toch ook in het Westen van het land wel de ervaring, dat men van rechtstreeks van de boeren ontvangen melk betere consumptiemelk maakt dan van de beste aanvullingsmelk.

Hoewel ook voor de bereiding van melkpoeder en gecondenseerde melk zeker een prima kwaliteit melk van groot belang is, kunnen hiervoor toch de grenzen van het winningsgebied ruim genomen worden. Aanvoer dezer melk via andere fabrieken of ontvangstations, waar men de melk een goede voorbehandeling kan doen ondergaan, kan bij de tegenwoordige stand van het transportwezen zeker geen bezwaar zijn voor grote centrale melkproducten-fabrieken. Dit is van groot belang, omdat het ook economisch en technisch van groot belang is, dat men hierbij met grote eenheden werkt.

Voor het maken van verstuivingsmelkpoeder en voor de bereiding van gecondenseerde melk moet men dus de weg der topcoöperatie inslaan, zoals in verschillende gevallen reeds met succes gedaan is. Dit biedt ook in ander opzicht onbetwistbare voordelen. Vooral bij gecondenseerde melk, maar ook bij verstuivingspoeder gaat het om kapitaal-intensieve bedrijven met grote mogelijkheden maar ook met grote risico's. Deze risico's moet men spreiden over een groot draagvlak. Dit is niet de rechtstreeks op de boeren gebaseerde zuivelfabriek, maar wel de topcoöperatie waarvan de fabrieken lid zijn. Dit systeem heeft bovendien het voordeel van een zo gelijkmatig mogelijke voorziening van grondstof, zonder dat men hierdoor de deelnemende fabrieken een te grote leegloop bezorgt, al blijft ook hierbij het probleem van het verschil in zomer- en winterproductie nog bestaan. Aan een centrale fabriek zijn echter altijd meer mogelijkheden op dit gebied dan aan vele kleine op zich zelf staande bedrijven.

Overigens zal bij de berekening der investeringskosten altijd blijken, dat men beter één centrale fabriek kan inrichten op de verschillende mogelijkheden die er zijn om de melk tot de hoogste waarde te brengen, dan wanneer men dit in vele kleine bedrijven zou moeten doen. Tenslotte speelt hierbij ook een zo gelijkmatig mogelijke spreiding der inkomsten een rol. Het maken van verschillende producten, waarvan de opbrengst in bepaalde tijden sterk verschillend kan zijn, door buurtfabrieken, geeft altijd onrust onder de boeren. Het gevolg daarvan is vaak, dat de achteraankomende fabriek waagstukken gaat uithalen, hetzij in de ene, hetzij in de andere richting en de geschiedenis heeft geleerd, dat daarvan vrijwel steeds ongelukken het gevolg zijn. Bij een centrale verwerking vermijdt men dit, doordat dan ook de inkomsten gelijkmatig over alle deelnemende bedrijven verdeeld worden.

Nu is het bekend, dat dit laatste in het verleden juist de aanleiding is geweest dat men tot het bouwen van kleine plaatselijke condensfabrieken of melkpoederfabrieken kwam, omdat men in directe concurrentie met een particuliere fabriek werkte en men dan aldus redeneerde „ik moet een groter deel van mijn melk tot deze voordeelbrengende producten verwerken om tot het betalen van dezelfde melkprijs in staat te zijn." Het staat altijd nog te bezien of men daarin op den duur wel geslaagd is, omdat dit kleine bedrijf zich daartoe steeds minder goed leende, maar ook afgezien daarvan moet en kan de organisatie van een topcoöperatie zo sterk zijn, dat een zodanig bedrijf evengoed tegen deze concurrentie bestand is.

Verder is de commerciële positie van een groot bedrijf veel sterker dan van een klein bedrijf. Ook op dit gebied is er in het verleden al heel wat ervaring opgedaan. De worstelingen der kleine bedrijven op het gebied van de afzet zijn vele en geenszins verheffend geweest. Men mist de mogelijkheid en de middelen om behalve een alleszins bekwaam commercieel leider dito vertegenwoordigers aan te stellen om nog maar niet te spreken van de onmogelijkheid om een groot opgezette propaganda voor het product te voeren. Maar ook de chemische en bacteriologische controle van het product en de research zijn in een klein bedrijf niet uit te voeren. Wij hebben de indruk, dat men in dit opzicht in de particuliere industrie dezelfde ervaring heeft opgedaan als in de coöperatieve.

Alles wijst dus in de richting van goede organisatie en de stichting van grote goed geoutilleerde bedrijven, en hoewel wij op coöperatief gebied zeker in verschillende streken reeds goede vorderingen zien, kunnen wij toch niet zeggen dat wij er al zijn. Ware dit wel het geval, dan behoefde er geen kg melk meer aan de particuliere industrie verkocht te worden. Zolang wij niet ver genoeg gegaan zijn in de organisatie en de rationalisatie onzer coöperatieve bedrijven, zal de particuliere industrie op bepaalde punten een bedreiging voor de coöperatie blijven vormen.

Men moet zich bewust zijn van het internationale karakter van verschillende in ons land werkende particuliere melkproductenconcerns. We kennen het wereldconcern Nestlé, waarvan dochterondernemingen in ons land gevestigd zijn. Verder Amerikaanse, zowel als Zwitserse kapitaalkrachtige ondernemingen. Wij weten niet hoe de financiële en handelsverhoudingen dezer ondernemingen liggen en wie zal ons zeggen of het geld dat aan de boeren, die aan deze ondernemingen leveren, betaald wordt, wel altijd met Nederlandse melk verdiend is. Het spreekt vanzelf, dat het in zo'n geval voor de coöperatie moeilijk is zich daarmee te meten, hoewel men hierbij ook weer niet vergeten moet, dat ook de Nederlandse ondernemingen dezer concerns rendabel moeten werken, zullen ze op den duur gehandhaafd kunnen worden.

Als verweermiddel tegen deze internationale lichamen bestaat voor de coöperatie maar één middel, d.i. een steeds rationeler samenwerking, want bezien in het licht dezer concerns zijn ook onze grote coöperaties nog te klein en vooral bij de afzet, maar ook bij research e.d. hecht men nog veel te veel waarde aan het eigen baas zijn. Tot onze boeren zeggen wij, gij moet samenwerken om sterk te staan, maar wat zeggen we tegen de directeuren en besturen onzer coöperaties? Geldt daarvoor niet hetzelfde? Is het wel juist dat wij in ons land enige grote coöperatieve condensfabrieken hebben, elk met een eigen researchafdeling en elk met een verkoopapparaat in het buitenland en elkaar soms fel beconcurrerende merken? Ik wil deze vraag wel volmondig met neen beantwoorden en

de boeren op het hart drukken, dat zij niet moeten rusten, alvorens men op dit gebied tot een betere samenwerking is gekomen dan thans het geval is.

Natuurlijk hebben een bestuur en een directie van een bedrijf er in de eerste plaats voor te zorgen, dat dit bedrijf goed werkt en dat voor de deelnemende boeren de beste resultaten worden behaald. Maar dit ontslaat hen niet van de plicht om verder te kijken en zich af te vragen of men door samenwerking met zustercoöperaties voor alle boeren tezamen ook betere resultaten kan behalen, terwijl men hierbij vooral de sterke positie der internationale concerns niet uit het oog moet verliezen. Zouden onze coöperaties daartegen op den duur niet opgewassen zijn, en dit zou mede veroorzaakt worden door een gebrek aan samenwerking tussen de bestaande en nog op te richten coöperaties, dan laden de leiders dezer bedrijven een zware verantwoordelijkheid op zich; en onze boeren hebben dan het volste recht hen ter verantwoording te roepen wegens gebrek aan daadwerkelijk coöperatie-besef. Het is ons altijd een raadsel hoe men de boeren met overtuiging kan voorhouden, dat zij in hun eigen belang zoveel en zo intensief mogelijk moeten samenwerken, terwijl men de consequentie daarvan blijkbaar niet aanvaardt voor de coöperatieve bedrijven dezer boeren, waarover men het beheer voert.

Hoe staat het er nu met de toekomstmogelijkheden voor de export van gecondenseerde melk en melkpoeder voor? Hoewel het antwoord op deze vraag uiteraard op veronderstellingen moet berusten, mag deze vraag niet onbesproken blijven, daar de conclusie uit mijn betoog is, dat de coöperatieve zuivelindustrie zich - voor zover dit nog niet heeft plaats gehad - op rationele wijze van een goed productieapparaat voor gecondenseerde melk en verstuivingsmelkpoeder zal hebben te voorzien, wil zij de beschikbaar komende melk steeds op de voordeligst mogelijke wijze zelfstandig tot waarde kunnen brengen. Ook het Melkbestemmingsrapport, dat in 1950 uitkwam en intussen op verschillende punten weer al verouderd is, heeft aan deze vraag de nodige aandacht geschonken en wij lezen op blz. 42:

„Alles wijst er op, dat, zodra de toestanden in de talloze miljoenen inwoners tellende landen van Z.O. Azië wat beter gestabiliseerd wordt en men de waarde van melk als voeding heeft leren kennen, waarbij vooral de behoefte aan dierlijk eiwit een grote rol zal spelen, dit voor de afzet van onze gecondenseerde melk en melkpoeder nog ongekende mogelijkheden zal bieden.”

De melkbestemmingscommissie was op dit punt voor de nabije toekomst pessimistisch, doch de ervaring heeft ons geleerd, dat er waarschijnlijk mede dank zij de Marshallhulp in deze landen reeds nu een toestand aan het intreden is, welke zij pas op de lange duur had verwacht. Wij mogen ons gelukkig prijzen, dat wij mede dank zij diezelfde Marshallhulp er in ons eigen land in geslaagd zijn in betrekkelijk korte tijd ons productieapparaat zodanig te herstellen en op te bouwen, dat we aan de behoefte in die landen kunnen voldoen. **Zal de coöperatieve zuivelindustrie hiervan voldoende profijt trekken, dan zal zij moeten zorgen in de kortst mogelijke tijd de productie van gecondenseerde melk in eigen bedrijven op te voeren en de verkoop harer producten zo goed mogelijk moeten organiseren.**

Ten slotte moeten wij stil staan bij de verkoop van consumptiemelk in ons eigen land. Ook op dit gebied is de toestand op coöperatief gebied zeer onbevredigend, daar wij voor een groot deel dienst doen als de leverancier van aanvullingsmelk naar het Westen gedurende de wintermaanden. Ons productieschema wordt tengevolge van het grote verschil tussen zomer- en winterproductie sterk bemoeilijkt, doch ook het feit, dat men

alleen als aanvulling dienst doet en niet betrokken is bij de consumptiemelkvoorziening als zodanig, is onbevredigend.

Ook hier ontmoeten wij de particuliere industrie en vooral tengevolge van de regeringsmaatregelen der laatste jaren op dit gebied hebben vele particuliere consumptiemelkbedrijven een sterke positie gekregen, terwijl er in vele gevallen financiële banden met dito melkproductiefabrieken bestaan, hetgeen hun positie nog sterker maakt.

Toch is ook hier de mogelijkheid voor de zuivelcoöperatie aanwezig om meer vaste grond onder de voeten te krijgen. En het gaat ook hier om de verwerkingsmogelijkheid. Wij zagen reeds, dat de boer zowel individueel als in coöperatief verband een zwakke positie inneemt, indien hij over geen voldoende verwerkingsmogelijkheid beschikt. Heeft hij die wel dan is zijn positie sterk, want hij beschikt over de grondstof en een bedrijf kan nu eenmaal zonder grondstof niet werken. In het Westen komt men grondstof te kort. En wat belet nu de goed georganiseerde boer om te zeggen: Ik heb de grondstof beschikbaar, maar ik wil ook zeggenschap. Wilt ge dit laatste niet, dan verwerk ik ze zelf.

Hierin ligt een belangrijke taak voor onze topcoöperaties, die, zodra zij haar eigen zaken financieel goed geregeld hebben, moeten trachten zich financieel te interesseren bij de consumptiemelkindustrie in het Westen des lands. Op dit gebied wordt baanbrekend werk verricht door de daar bestaande boerencoöperatie, de C.M.C., maar ook voor onze coöperaties ligt daar nog werk te doen, willen zij niet tot in lengte van dagen verkopers van aanvullingsmelk zonder meer blijven.

Conclusies:

1. Coöperatieve verwerking van melk is noodzakelijk omdat het geen houdbaar product is en bij de dag verwerkt moet worden. Hierdoor nemen de producenten (melkveehouders) een te zwakke positie in, wanneer zij niet over eigen verwerkingsmogelijkheden beschikken. Het lag dus voor de hand dat, toen de boer zijn melk niet langer op de boerderij kon verwerken, deze dit gedeelte van zijn bedrijf voor gezamenlijke rekening in coöperatieve bedrijven ging overbrengen.
2. Bij verwerking der melk in coöperatieve fabrieken geldt dezelfde overweging. Zodra de coöperatie de melk niet of niet voldoende rendabel kan verwerken en zij verplicht is, deze onverwerkt of onvoldoende verwerkt aan anderen te verkopen, verkeert zij in een dwangpositie.
3. Zij kan deze dwangpositie alleen opheffen en voorkomen door haar productieapparaat voortdurend aan de eisen van de tijd aan te passen en economisch op peil te houden.
4. Deze aanpassing moet een goede organisatorische basis hebben, hetgeen betekent, dat investeringen op economisch verantwoorde wijze plaats vinden.
5. Wat de punten 3 en 4 betreft, heeft de coöperatieve zuivelindustrie in Nederland na de oorlog in enkele gebieden flinke vorderingen gemaakt, maar het feit, dat men in andere gedeelten van het land gedurende de perioden van grote melkproductie nog niet in staat is alle melk rendabel te verwerken en deze onbewerkt moet verkopen, wijst erop dat ons productie-apparaat daar nog niet in orde is.
6. Dit laatste geldt vooral voor de fabricage van gecondenseerde melk. Het feit, dat het aandeel der zuivelcoöperatie in de export van dit artikel slechts 30 % van het totaal bedraagt, wijst er op, dat wij tot nog toe op dit terrein onvoldoende activiteit hebben ontwikkeld. De achterstand ligt hier zowel op technisch als op organisatorisch ter-

rein. Behalve enkele grote en goed ingerichte coöperatieve condensfabrieken is er nog wel een aantal kleine bedrijven, die gecondenseerde melk kunnen maken, maar zij spelen bij de huidige exportverhoudingen bijna niet meer mee. De oplossing moet hier gevonden worden in de stichting van centrale bedrijven, welke de vorm ener topcoöperatie hebben.

7. De fabricage van verstuivingsmelkpoeder heeft zich na de oorlog beter aan de behoeften aangepast dan die van gecondenseerde melk. Het heeft hierbij echter in sommige gebieden aan voldoende organisatorische ondergrond ontbroken, waardoor een ongewenste versnippering en mogelijk zelfs hier en daar al overinvestering is ontstaan.
8. De coöperatieve zuivelindustrie zal meer aandacht dan tot nog toe aan de melkvoorziening in het Westen des lands moeten schenken, daar het onbevredigend is hierbij alleen als leverancier van aanvullingsmelk dienst te doen. De regeringsmaatregelen op dit gebied hebben tot zeer ongewenste toestanden geleid. De coöperatieve zuivelindustrie moet er - niet alleen uit dezen hoofde - met alle kracht naar streven, dat deze regeringsmaatregelen een einde nemen. Dan zal tevens blijken welke mogelijkheden hier door de gewijzigde productie- en consumptieverhoudingen liggen. Nauwkeurige bestudering hiervan verdient, m.n. voor de topcoöperaties in andere gedeelten des lands, ten zeerste aanbeveling.

=====